

ziemiach wschodnich / W. Studnicki. – Warszawa (bez roku wyd.).

Павел Кориненко, Владимир Старка

ВОСТОЧНОГАЛИЦКИЙ ВЕКТОР ВНУТРЕННЕЙ ПОЛИТИКИ ПОЛЬШИ В 1920-ЫЕ ГОДЫ

В статье анализируется Восточногалицкий вектор внутренней политики Польского государства в 1920-ые годы, раскрываются ее цели и средства реализации, а также неуклонный рост сопротивления колониаторской политике польской власти, со стороны украинцев.

Ключевые слова: Восточная Галичина, Польша, междувоенный период, внутренняя политика, крестьянство.

Pavlo Korinenko, Volodymyr Starka

WESTINGALICKIY VECTOR OF DOMESTIC POLICY OF POLAND IN 1920TH

In the article Westingalickiy is analysed vector of domestic policy of the Polish state in 1920 th, open up it aims and facilities of realization, and also steady growth of resistance the colonialist policy of Polish power, from the side of Ukrainians.

Key words: East Galychina, Poland, interwar period, domestic policy, peasantry.

УДК 94 (477)

Іван Зуляк

УЧАСТЬ АГЕНТУРИ НКВС У ПІДГОТОВЦІ І ПРОВЕДЕННІ ЛЬВІВСЬКОГО СОБОРУ 1946 Р.

У статті йдеться про участь агентури НКВС у підготовці і проведенні Львівського собору 1946 р., що призвів до насильницької ліквідації греко-католицької церкви у Західній Україні. Вперше використано архівні матеріали, що перебували до останнього часу під грифом "цілком таємно", що свідчать про надзвичайно активний вплив органів НКВС СРСР як на прийняття ухвал собору, так і підготовчу роботу, розширення мережі агентури, що залучалася владою до виконання секретних директив радянської влади зі знищення греко-католицької церкви.

Ключові слова: Західна Україна, греко-католицька церква, Львівський собор, органи НКВС, агентурна мережа.

Досліджувана нами проблема є надзвичайно актуальною і необхідною для сучасного розуміння й осмислення тогочасних складних як соціальних потрясінь, так і релігійних процесів, що відбувалися упродовж січня-березня 1946 р., напередодні підготовки до проведення Львівського собору.

Суттєву роль у підготовчому процесі до Львівського собору відіграли саме органи УНКВС у Львівській, Тернопільській, Станіславській та Дрогобицькій областях, що свої агресивні наміри узгоджували безпосередньо з вищим керівництвом НКВС СРСР, на які покладалися завдання з вербування агентів, представників греко-католицької церкви як парафіяльного, так і монашого духовенства з метою пришвидшення "возз'єднання" з православною церквою.

Греко-католицька церква одна з перших відчула на собі негативний тоталітарний вплив радянської і сталінської диктаторської системи з метою ліквідації її самобутності, насильницького прилучення до лона православ'я. Керуючись вказівками радянських владних структур, органи УНКВС вербували агентуру з числа греко-католицького духовенства, охопивши розгалуженою мережею агентурно-оперативної роботи церковні структури, нагнітаючи страх, проводячи арешти, допити і катування, використовуючи різноманітні методи фізичного й психологічного впливу.

Власне досліджувана проблематика характеризується новизною, виходячи з декількох аспектів. По-перше, архівні документи і матеріали, використані автором наукової публікації, аналізуються і вводяться до наукового обігу вперше; по-друге, вивчені архівні справи дають змогу оцінити тотальний вплив насильницьких дій органів УНКВС у Львівській, Тернопільській, Станіславській та Дрогобицькій областях; по-третє, охарактеризовано моральну шкоду, завдану не лише греко-католицькій церкві в цілому, але й її конкретним представникам зокрема; по-четверте, насильницька радянська вказівка вказаних областей призвела до негативного сприйняття образу православної церкви власне через її співпрацю з радянською владою.

Мета статті – дослідити участь агентури НКВС у підготовці і проведенні Львівського собору 1946 р.

Основні завдання наукової публікації обумовлені аналізом секретних документів УНКВС у Львівській, Тернопільській, Станиславівській та Дрогобицькій областях, характеристикою механізму дій влади щодо вербування агентів, методами впливу на громадськість, використанням адміністративного тиску тоталітарної держави у боротьбі з греко-католицькою церквою.

Об'єкт дослідження – суспільно-політичні, національно-культурні, релігійні процеси, що відбувалися у Львівській, Тернопільській, Станиславівській та Дрогобицькій областях і пов'язані з підготовкою і проведенням Львівського собору.

Предмет дослідження – аналіз участі агентури НКВС у підготовці і проведенні Львівського собору 1946 р.

Основу джерельної бази статті складають архівні матеріали Галузевого державного архіву Служби Безпеки України.

Хронологічні рамки статті охоплюють діяльність органів УНКВС у Львівській, Тернопільській, Станиславівській та Дрогобицькій областях упродовж січня-березня 1946 р., напередодні проведення Львівського собору, що призвів до насильницької ліквідації греко-католицької церкви на вказаній території.

Зрозуміло, що обмежений обсяг цієї статті не вичерпує усіх аспектів підготовки Львівського собору 1946 р. Однак її автор вважав за необхідне зосередити увагу саме на зазначеній проблематиці, дослідити механізм репресивних дій у насильницькій ліквідації греко-католицької церкви органами НКВС у Львівській, Тернопільській, Станиславівській та Дрогобицькій областях.

Певні аспекти досліджуваної проблеми проаналізовано науковцями. Зокрема, негативний вплив сталінського тоталітарного режиму на західноукраїнську інтелігенцію розкрито у монографічному дослідженні О.Рубльова і Ю.Черченка [1]. Важливу у розширенні документальної бази репресивно-каральної системи служить дослідження І.Біласа [2]. У праці Б.Яроша з позицій історико-політологічного підходу проаналізовано становище, вплив і наслідки тоталітарного режиму на західноукраїнських землях у 30–50-ті рр. XX ст. [3].

Дослідженню офіційної ліквідації греко-католицької церкви присвячено монографію Б.Боцюрка [4]. Історико-правові аспекти діяльності військ НКВС (МВС) в Україні упродовж 1939–1953 рр. вивчав О.Калюк [5].

Знанням внеском у розвиток джерельної бази дослідження є двотомник "Ліквідація УГКЦ (1939 – 1946). Документи органів державної безпеки" [6].

Вплив тоталітарної системи на розвиток українського села дослідив О.Малярчук [7]. Діяльність органів міліції Станиславівської області у 1939–1946 рр. досліджував В.Ковалик [8]. Використовуючи документальну базу архівів українських і польських спеціальних служб, І.Ільшин аналізував антирадянське підпілля в Західній Україні і НКВС в 1939–1941 рр. [9].

Аналізуючи історіографічні праці й джерельну базу наукової проблематики, приходимо до логічного висновку про те, що досліджувана тематика на сьогодні ще не стала об'єктом комплексного вивчення науковцями.

Внаслідок проведеної роботи органами НКВС СРСР з ліквідації греко-католицької церкви у Західній Україні і її насильницького "возз'єднання" з Російською православною церквою на 1 січня 1946 р. нараховувалося 1149 осіб духовного стану [10, арк. 76 зв], які погоджувалися на перехід у лоно православ'я. З них 1 генеральний вікарій, 76 деканів, 892 священики, 17 дияконів, 160 дяків, 3 монахи [10, арк. 77]. На 1 березня 1946 р. їхня кількість складала 1238 осіб, з них 1 генеральний вікарій, 98 деканів, 922 священики, 17 дияконів, 5 монахів, 195 дяків [15, арк. 244 зв].

В результаті боротьби з ворожим більшовицькій владі греко-католицьким духовенством, що проводило активну антирадянську підривну діяльність проти насильницького "возз'єднання" з православ'ям, згідно з архівними даними, на початок січня 1946 р., заарештовано з числа духовенства і членів ОУН, пов'язаних з ними – 262 особи, з них 1 митрополита, 4 єпископів, 163 священики, 11 настоятелів монастирів, 6 дияконів, 9 студентів духовної академії, 23 монахи, 20 членів ОУН, пов'язаних з церквою і 25 мирян [10, арк. 77].

Незважаючи на активні дії органів влади у якнайшвидшому вирішенні цього питання, органи НКВС намагалися заручитися підтримкою розгалуженої мережі агентури. Активного впливу з їх боку зазнали 388 осіб, з них 20 осіб вважалися завербованими агентами іноземних розвідок, 190 членів ОУН, 84 їх помічників, 94 – різноманітний антирадянський елемент [10, арк. 77].

Основне завдання органів НКВС СРСР полягало у вербуванні авторитетної агентури як серед прихильників "возз'єднання", так і противників опозиціонерів. Виходячи з цього проводилась значна робота з морального впливу на чернечі ордени, закриття монастирів, виявлення зв'язків греко-католицького духовенства з націоналістичним підпіллям [11, арк. 254].

Ліквідація греко-католицької церкви у Львівській, Станиславівській, Дрогобицькій та Тернопільській областях у секретних донесеннях НКВС іменувалася як агентурна справа "Фініс" [12, арк. 223–253].

Після звільнення західних областей від німецької окупації, греко-католицьке духовенство продовжувало займати антирадянську позицію, що й послужило, на думку органів НКВС, основною причиною її ліквідації. Втілюючи цей план у життя, у квітні 1945 р. в обласних газетах Львова, Тернополя, Станиславова, Дрогобича і центральній "Правда України", за ініціативи НКВС УРСР, проти греко-католицької церкви надруковано статтю під назвою "З хрестом або з ножом", що відіграла значну роль в процесі ліквідації церкви [12, арк. 225].

Підготувавши таким чином громадську думку, радянська влада провела арешти вищого керівництва церкви, створивши сприятливі передумови для того, щоб ліквідувати унію з Римом і "возз'єднати" її з православною церквою [12, арк. 225].

30 травня 1945 р. утворено "Центральну Ініціативну групу по возз'єднанню греко-католицької церкви з руською православною церквою" [12, арк. 225]. До її складу увійшли авторитетні духовні особи: від Львівської єпархії, – доктор Гавриїл Костельник, від Дрогобицької єпархії, – генеральний вікарій, доктор Михайло Мельник, представник Станиславівської єпархії – Антон Пельвецький [12, арк. 226].

Утворивши Центральну ініціативну групу (далі – ЦІГ), органи НКВС вивчивши і проаналізувавши ситуацію зрозуміли, що лише об'єднавши навколо неї усе духовенство, можна швидко ліквідувати греко-католицьку церкву в цілому, а не кожну парафію зокрема [12, арк. 226].

З метою юридичної легалізації ЦІГ, її члени, за вказівкою органів НКВС, звернулися до уряду УРСР і попросили визнати їх діяльність як тимчасового церковно-адміністративного органу [12, арк. 227]. Власне з організацією і визнанням ЦІГ радянською владою й розпочалася агентурно-оперативна робота, що охоплювала таких п'ять основних напрямків [12, арк. 228].

По-перше, створення в УНКВС західних областей достатнього за чисельністю і перевіреного агентурного апарату, здатного не лише викривати антирадянські елементи, але й агентів іноземних розвідок і Ватикану серед греко-католицького духовенства, виконувати функції з ліквідації церкви. По-друге, проводити репресії серед агентів німецької та інших розвідок, членів ОУН з числа духовенства, а також елементів, що проводили антирадянську діяльність і виступали проти православ'я. По-третє, сприяти ЦІГ у возз'єднанні греко-католицької церкви з православною. По-четверте, проводити агентурну роботу серед духовенства та віруючих окремих парафій за перехід у православ'я, оминувши діяльність ЦІГ. По-п'яте, активізувати діяльність православних парафій у західних областях України, скеровану на захоплення греко-католицьких парафій і їх подальшу ліквідацію [12, арк. 228].

Розширюючи вплив ЦІГ, її представниками Г.Костельником, А.Пельвецьким і М.Мельником проводилася низка нарад греко-католицького духовенства, що відбувалася у деканатах Станиславівської єпархії [11, арк. 254, 255]. В основному засідання зі священниками у деканатах проходили відносно спокійно, однак в окремих випадках їх зривали окремі священники, рішуче виступаючи проти "возз'єднання" з православ'ям. Так, на кущовому засіданні Долинського, Перегинського і Болевського деканатів Станиславівської єпархії, після виступу Г.Костельника, священник Дурбак Роман Теофілович запропонував, до прийняття ухвали про "возз'єднання", порадитись з парафіянами [11, арк. 255].

Декан Чорняга Михайло Прокопович наголошував на тому, що, спілкуючись з парафіянами з приводу цього питання, деякі з них йому відповідати так: "Ви наш пастир і робіть так як дозволяє Вам Ваша християнська совість, а ми Вас підтримаємо" [11, арк. 255]. Як наслідок, практично усі присутні священники, за винятком одного, підписали заяву про "возз'єднання" з православною церквою.

На зібранні священників міста Калуш Станиславівської єпархії після виступу Г.Костельника, розпочалася дискусія з догматичних питань, після завершення якої священники Силінський, Підлісецький та інші різко осудили духовних осіб – зрадників Риму, які приєдналися до ЦІГ [11, арк. 255]. В результаті чого із 20 духовних осіб, присутніх на зібранні, лише 5 заявили про перехід у православ'я [11, арк. 255].

Як вважав НКВС, згідно з агентурними даними, що ними володіли також Г.Костельник і А.Пельвецький, між присутнім на зібранні кліром була проведена серйозна підготовча роботи зі зриву "возз'єднання" греко-католицької церкви з православною священиком с. Брошів Перегинського району Станиславівської області, Сав'яком Ярославом, активним українським націоналістом, що підтримував зв'язок із загонами УПА [11, арк. 255].

Внаслідок заходів, скерованих на розширення впливу ЦІГ на 1 лютого 1946 р. погодилися на "возз'єднання" з православною церквою 1 генеральний вікарій, 77 деканів, 902 священники, 17 дияконів, 3 монахи, 195 дяків [11, арк. 255–256]. За нашими підрахунками, буквально за один місяць

кількість прихильників єднання з православною церквою зросла на 46 служителів культу і досягла 1195 осіб. В основному за рахунок 1 декана, 10 священників, 35 дяків.

Намагаючись заручитися прихильниками "возз'єднання" з православною церквою, органи НКВС сприяли тому, що практично в усіх західноукраїнських єпархіях греко-католицької церкви було призначено 91 декана з числа прихильників "возз'єднання" з православною церквою. Більшість з них перебувала на цих посадах попередньо, однак для скріплення їх зв'язку з ЦІГ, остання призначала їх уже від свого імені. Одночасно з проведенням агентурної роботи серед греко-католицького духовенства активно пропагувались нововідкриті православні храми єпископом Макарієм [11, арк. 256].

Радянська влада і органи НКВС, що звичайно, суперечило їхній ідеології, нав'язували думку про урочистість православного богослужіння, наголошували на тому, що саме це і є основною причиною зацікавлення греко-католиків єднанням з православ'ям. Як наслідок, щире захоплення православною вірою і сприяло збільшенню нововідкритих храмів [11, арк. 257]. Зрозуміло, що це було не так, однак для того, щоб виправдати свої насильницькі методи, пов'язані зі знищенням греко-католицької церкви, органи НКВС лицемірно спекулювали на релігійних почуттях віруючих.

Агентура доносила органам НКВС інформацію про настрої серед місцевого населення з приводу урочистості православного богослужіння і появи нововідкритих церков. Так, робітник газової станції м. Дрогобич Захарко заявляв про те, що "... дуже мені подобається служба в православній церкві, це не те, що колишні наші василіани як-небудь відслужать, тільки, щоб гроші зібрати" [11, арк. 257].

Жителі сіл Михайловичі і Нагуєвичі Дрогобицького району, які відвідали православну службу у нововідкритій церкві районного центру, звертались до православного священника цієї парафії відслужити відправу і у них. Позитивне ставлення більшості віруючих греко-католиків до православ'я знайшло своє підтвердження під час релігійних святкувань Хрещення Господнього і проведення спільної відправи єпископа Макарія і греко-католицьких священників у м. Львові за участі майже 10 тис. мирян [11, арк. 257].

Після проведення богослужінь і освячення води, єпископ Макарій зауважував, що місцеве населення доволі позитивно оцінювало дії радянської влади щодо релігії, критикувало тих, хто поширював слухи нібито комуністичний уряд переслідував церкву. Варто відзначити і той факт, що коли єпископ Макарій завершив богослужіння і повертався до храму, багато віруючих підходили до нього, просили благословення й цілували йому руку і ризу [11, арк. 257].

Незважаючи на значну пропагандистську роботу, що проводилась серед греко-католицького духовенства, ситуація, пов'язана з переходом на православ'я, була доволі непростою, позаяк не усі греко-католицькі священники погоджувалися з діями ЦІГ. Наприклад, Макаревич, священник с. Рапнево Львівської області, проводив активну роботу, намагався протидіяти тим духовним особам, які агітували за перехід у православ'я. З метою припинення його підривної діяльності, органи УНКВС Львівської області скерували до вказаного населеного пункту агента Григор'єва, котрий після розмов з місцевими селянами, заручився їх підтримкою і зібрав підписи на заяві до єпископа Макарія з проханням скерувати у село православного священника [11, арк. 256].

Однак з-за відсутності у єпископа вільного православного священника, агент Григор'єв вдруге прибувши у село, запросив православного священника з сусіднього села Петришина, який відслужив там службу і яким місцеве населення залишилось задоволене. Звичайно, що дізнавшись про прихід на парафію православного священника, якого підтримували жителі села, Макаревич виїхав у невідомому напрямку [11, арк. 256].

Аналогічні дії проводились агентом Григор'євим і у райцентрі Ново-Мілятині Львівської області, у якому він зібрав 150 підписів віруючих греко-католиків, які звернулись з проханням до єпископа Макарія щодо скерування на парафію православного священника. Такими методами збирались підписи і агентом Васильєвим у с. Смольному Немирівського району [11, арк. 256].

У зв'язку зі зростаючим авторитетом ЦІГ, що діяла під безпосереднім контролем НКВС УРСР, активізувалося націоналістичне підпілля, яке усі свої зусилля скеровувало на відмову греко-католицького духовенства від переходу в православ'я. Так, у Тернопільській області практично кожен греко-католицький священник отримав листівку, в якій від імені ОУН їм пропонувалося відмовитися від переходу в православ'я. У грудні 1945 р. активних прихильників переходу в православ'я, священників греко-католицької церкви, агентів НКВС – Вишневого і Максимова попередили про те, що вони будуть знищені разом зі своїми сім'ями, якщо не відмовляться від своїх намірів [11, арк. 258].

В окремих випадках погрози фізичної розправи приводились у виконання. Подекуди такі акції дійсно мали місце і можливо, що були провокацією з боку УНКВС Тернопільської області з метою викликати недовіру до націоналістичного підпілля й активізувати репресивні дії радянської влади. Наприклад, двоє невстановлених осіб у формі офіцерів Червоної армії вчинили самосуд над священником с. Зубрен Золотопотіського району Тернопільської області, деканом Буцацького

деканату Терещуком Іваном Юрійовичем. Покійний був активістом націоналістичного підпілля, з невідомих причин не арештований владою, можливо тому, що проводив значну роботу з агітації духовенства деканату щодо переходу в православ'я [11, арк. 258].

У деяких селах Чортківського району Тернопільської області з'явилися гасла такого змісту: "Смерть зрадникам греко-католицької церкви", "Хай живе греко-католицька і автокефальна церква", "Смерть їудам". У селах Чортківського та Борщівського району Тернопільської області націоналістичне підпілля проводило спеціальні мітинги, присвячені питанням "возз'єднання" греко-католиків з православ'ям, на яких священникам і місцевим жителям пояснювали неправомірність дій влади, що намагалася таким чином підпорядкувати собі духовенство [11, арк. 259].

Націоналісти намагалися проводити масову агітаційну роботу, пояснювали, що такими насильницькими діями радянська влада розпочала наступ на український народ, прагнучи русифікувати греко-католицьку церкву, знищити її духовну культуру. Власне цих питань стосувалася стаття під назвою "До віри батьків" [11, арк. 259]. До речі, вона потрапила до рук органів НКВС під час проведеної спецоперації з ліквідації керівника районного проводу ОУН Тараса. Повний текст статті "До віри батьків" подається у архівній справі [11, арк. 268–271].

Під час ліквідації районного проводу ОУН у Винниківському районі Львівської області органи НКВС знайшли листівку № 2/45, у якій наголошувалося на тому, що ОУН як політичну структуру ідеологічні питання католицизму і православ'я не цікавлять, однак націоналісти проти переходу греко-католицької церкви у православ'я, виходячи з того, що в цьому передусім зацікавлена Москва, насильницьке об'єднання призведе до денационалізації і русифікації, паралізує духовенство. Листівка закінчувалася такими словами: "... Необхідно проявити твердість характеру, стати на захист свободи совісті, наша пропаганда має бути скерована на роз'яснення усього цього народу і священникам. Необхідно практично вникати у цю справу, агентів-священників проганяти із села, а нашим національно свідомим священникам надавати допомогу у боротьбі з режимом" [13, арк. 16–17].

У зв'язку з активізацією пропагандистської діяльності націоналістичного підпілля щодо греко-католицького духовенства, яке під тиском радянської влади змушували переходити у православ'я, УНКВС в Західній Україні розширили мережу агентури. Зрозумілими були наміри внутрішніх органів й авторитет націоналістичного підпілля серед місцевого населення, тому влада, не бажаючи мати серйозного конкурента й авторитетного противника в особі підпілля ОУН і загонів УПА, пришвидшила процеси їхньої ліквідації за рахунок засилання агентури.

Упродовж січня-лютого 1946 р. основна увага органами НКВС приділялася вербуванню і скеровуванню агентури в середовище греко-католицької церкви, і підготовка до проведення Львівського собору [14, арк. 1].

Згідно зі спецзавданням УНКВС Дрогобицької області, агент Наримов встановив зв'язок з керівництвом УПА і референтом Самбірського округу ОУН Железняком, який діяв у Старосамбірському районі, що призвело до часткової ліквідації цього загону [11, арк. 259–260]. Агент Наримов, користуючись довірою, мав зустріч з одним із активних членів загону Железняк, Безушка, що призвело до повідомлення внутрішнім органам місцеперебування загону і відповідно його знищення. Аналогічні методи роботи використовував і агент Маяк, завербований УНКВС Дрогобицької області [11, арк. 260].

Бажаючи контролювати настрої місцевого греко-католицького духовенства щодо переходу в православ'я, органи УНКВС проводили вербування й серед кліру. Особливо активізувалася ця робота з наближенням підготовки до Львівського собору. У цьому контексті варто назвати нових чотирьох агентів внутрішніх органів. Агент Нестеренко був завербований УНКВС Дрогобицької області, Станіслав, Іоан, Стебель – УНКВС Львівської області. Так, агент Стебель доносив про те, що націоналістичне підпілля планувало вбивство керівника ЦІГ Г.Костельника.

Інший агент Іоан доповідав про переїзд К. Шептицького зі Львова до Унівського монастиря, продовжував підтримувати зв'язки з противниками переходу в православ'я, об'єднував навколо себе духовенство, негативно налаштоване щодо "возз'єднання" з православними. До речі, цього агента внутрішні органи скерували безпосередньо на слідкування за діями К.Шептицького та його найближчого оточення.

Агент Стебель проводив пропагандистську роботу серед монахинь, переконував їх в необхідності переходу в православ'я [11, арк. 260–261].

Розгалужена мережа агентури, що стосувалася контролю за діями кліру була доволі потужною. Про що свідчать наступні статистичні дані. Згідно з секретними даними УНКВС в Західній Україні на 1 лютого 1946 р. вона нараховувала 735 осіб, з них 1 резидент, 276 агентів, 458 донощиків [11, арк. 261].

Контролюючи значну більшість парафіяльного греко-католицького духовенства щодо переходу в православ'я, органи внутрішніх справ активізуються й щодо монастирів та їх керівництва,

здійснюючи активний фізичний і психологічний тиск, в основному через засилання агентів, арешт монахів, допити й катування, що негативно впливало на моральний стан монахів, які залишалися ще в монастирях.

Архівні документи цього часу фіксують відмову багатьох настоятелів монастирів від керівництва ними. Такі випадки мали місце у василіанському монастирі Голосків Великих Львівської області, коли ігумен попередив К.Шептицького про відмову від управління духовною обителлю, не дочекавшись його розпорядження, самоусунувся від керівництва. Незважаючи на розпорядження К.Шептицького про призначення духовенства на посади ігуменів, практично усі з них відмовлялися від запропонованих посад [11, арк. 261].

Завдання НКВС полягало у виявленні діючих греко-католицьких монастирів з метою їх кількісного скорочення. Радянська влада розглядала греко-католицькі монастирі як осередки з розширення унії і скріплення католицизму в західних областях УРСР, ведення антирадянської агітації, протидії "возз'єднанню" греко-католиків з православ'ям [14, арк. 44]. Якщо на парафіяльне духовенство органи НКВС знайшли методи впливу, то монахи й монахині твердо відстоювали свою рідну віру, незважаючи на репресивні дії влади. У своїх проповідях вони закликали віруючих відстоювати свою віру [13, арк. 12].

З загальної кількості монахів і монашок на середину лютого 1946 р. – 947 осіб, лише 4 з них виявили підтримку переходу в православ'я [14, арк. 45].

Згідно з секретними даними на 15 лютого 1946 р. у Львівській, Тернопільській, Станіславській та Дрогобицькій областях їх нараховувалося 94 з загальною кількістю монахів і монашок 947 осіб [14, арк. 44], з них чоловічих 28 з кількістю монахів 280 осіб, жіночих 27 – 271 особа, 45 філій жіночих монастирів – 295 осіб, неорганізованих монахів – 101 особа [14, арк. 45]. Кількість монастирів, монахів і монашок в чотирьох областях УРСР подано у наступній таблиці.

Назва областей	Чоловічих монастирів	Монахів	Жіночих монастирів	Монашок	Монашких груп	Монашок	Неорганізованих груп
Львівська	11	166	10	166	24	198	38
Станіславська	5	42	6	136	-	-	63
Дрогобицька	4	38	1	5	-	-	-
Тернопільська	8	39	4	24	21	97	-
Всього	28	280	21	271	45	295	101

[14, арк. 45].

З метою проведення агітаційної та пропагандистської роботи серед монахів і монашок, органи УНКВС в Західній Україні намагалися вербувати агентуру саме з їх числа. Упродовж незначного часу вербування агентури мало свої наслідки. До числа чотирьох агентів-монахів належали Павло, Іоан, Крук і агент-монашка Кріскентія, завербовані УНКВС Львівської області. До речі, про завдання агента Іоана уже йшлося попередньо [11, арк. 260]. Окрім того, його вербування пов'язане з приїздом до Унівського монастиря К.Шептицького й наближеного до нього монашого оточення. Іоан свідчив про те, що у монастир він прибув з примусу, під час перебування мав зустріч з розшукуванням настоятелем студитського монастиря у Львові Дейнегою, який під приводом хвороби приїжджав у монастир й перебував там на нелегальному становищі більше двох тижнів [14, арк. 46–47].

Зокрема, агент Павло, настоятель одного з василіанських монастирів, доносив про те, що монахи-василіани збирали засідання, на яких обговорювались питання посилення роботи з метою протистояння насильницькому переходу в православ'я будь-якими методами і залишатись вірними своїй греко-католицькій церкві. Окрім того, цей агент повідомляв і про те, що Дацишин, Дуда і Мартинюк, священники-монахи Жовківського василіанського монастиря, проводили активну антирадянську діяльність щодо "возз'єднання" церков. Він також поставив органи УНКВС Львівської області до відома про те, що галицький провінціал монастирів василіанського чину Градюк незадовго до свого арешту відвідував Жовківський монастир і пропонував священнику-монаху Мартинюку, як члену ради консультантів при галицькому провінціалу монастирів василіанського чину, очолити провінцію у випадку його арешту [14, арк. 46].

Агент Крук в основному повідомляв про антирадянську діяльність монахів Жовківського монастиря у період німецької окупації з якими особисто працював у місцевій типографії. Назвав

псевдоніми монахів-авторів антирадянських націоналістичних статей, надрукованих у виданні "Місіонар", інформував органи влади про діяльність галицького провінціала монастирів василіанського чину Градюка щодо насильницького переходу в православ'я. На підставі його доносів арештовано декілька монахів-василіан за участь в антирадянській діяльності [14, арк. 47].

Агент Кріскентія до монашого постригу працювала медичною сестрою, користувалася значним авторитетом серед монашок, що дало їй змогу переконати ще п'ятьох своїх колег залишити монастир. Основне завдання вказаного агента скеровувалося на проведення підготовчої роботи серед монахів Львівського монастиря студитів щодо підпорядкування православної церкви. Діяльність трьох агентів-монахів і однієї агента-монашки мала свої негативні наслідки для греко-католицької церкви в цілому і функціонування монастирів зокрема. Органи УНКВС Львівської області арештували за їхніми доносами 24 особи, з них 10 настоятелів монастирів, 14 монахів і монашок [14, арк. 47].

В окремих випадках у монастирях органами УНКВС залишалися агенти-монахи для того, щоб заспокоїти громадську думку й переконати місцевих жителів у тому, що насправді монастирі не ліквідовують, а лише арештовують тих осіб, хто проводить антирадянську діяльність. Наприклад, у монастирі м. Борислава в якості обслуги залишилися два монахи-агенти Доа і Бувалий, які згодом, за наказом НКВС, перейшли у православ'я [14, арк. 53].

Завдяки активізації агентурної роботи, поширеної серед греко-католицького духовенства, органи УНКВС у Західній Україні провели масові арешти серед кліру, що не погоджувався з бажанням влади насильницькими методами здійснити перехід у православ'я, на оперативному обліку перебувало 403 особи, з них 28 підозрюваних у співпраці з іноземними розвідками, 190 – членів ОУН, 93 – колаборанти, 92 – антирадянські елементи [11, арк. 261].

Звичайно, що вказана статистика не відображає власне лише кількісні показники агентури, що стосувалася греко-католицької церкви, а дані в цілому, що мали відношення до діяльності внутрішніх органів в загальному. Намагаючись показати високі показники боротьби як з націоналістичним підпіллям, так і з греко-католицькою церквою, УНКВС арештовували значну кількість місцевих жителів, підозрюючи їх у діях, яких вони не здійснювали. З одного боку, це мало на меті залякати місцеве населення, служити пересторогою для інших, з іншого, показником перевиконання поставлених перед ними завдань і відповідно кар'єрного зростання.

Органи УНКВС у Західній Україні однак не обмежувалися лише статистичними даними щодо так званих "ворогів народу", а дійсно проводили арешти, в основному за доносами агентури.

Варто зауважити, що незважаючи на вербування і засилання агентів, їхні доноси, психологічний тиск, аморальну поведінку органів НКВС, певна частина греко-католицького духовенства відкрито заявляла про свою непримиренну позицію щодо переходу в православ'я, твердо відстоювала власні релігійні переконання у християнських проповідях, свідомо нехтуючи своїм фізичним здоров'ям і можливо життям, заради власної віри, фактично протиставила себе і своїх рідних тоталітарній системі.

Це яскравий і показний приклад справжнього служіння вірі Христовій, щирого патріотизму, переконаності у справедливості своїх переконань, відстоювання християнських моральних засад, незважаючи на складність ситуації, у якій опинилася греко-католицька церква у 1946 р., напередодні проведення Львівського собору.

Саме до таких священиків-патріотів й належали шість арештованих осіб у агентурній справі "Ватиканці", розробленій УНКВС Львівської області [11, арк. 262, 264]. Зокрема, до неї належали священик церкви Святого Йосафата у Львові Цегельський Артем Гнатович, священики собору Святого Юра у Львові Грицай Володимир Степанович, Рудь Степан Петрович, Зофієвський Андрій Іванович, колишній викладач Львівської духовної академії Фурикевич Володимир Михайлович, священик Успенської церкви у Львові Васильєв Степан Максимович [11, арк. 262–264].

Основне звинувачення щодо А.Г. Цегельського полягало у тому, що з перших днів діяльності ЦІГ, особисто він відкрито заявляв про свою позицію у проповідях, наголошував на тому, що радянська влада використовує православну церкву в якості політичної зброї, що в Галичині ніколи не буде православ'я, оскільки влада використовує насильницькі методи, залучаючи органи НКВС, під впливом світової громадськості більшовики відмовляться від знищення греко-католицької церкви та інше [11, арк. 262].

Натомість В. Грицай, будучи секретарем митрополита А.Шептицького, а згодом і Й.Сліпого, перебував при архімандриті К.Шептицькому і відповідно входив до кола наближених осіб, проводив активну протидію "возз'єднанню" греко-католиків з православними. Окрім того, його звинувачували, що в період німецької окупації він особисто готував тексти антирадянських послань до греко-католицького духовенства [11, арк. 262].

С.П.Рудь належав до митрополичої капітули Львівської архієпархії, закликав духовенство залишатись вірними Ватикану і католицькій вірі, проводив антирадянську пропаганду, що само собою зрозуміло, суперечило планам комуністичної партії, що здійснювала прискорену радянізацію Західної України [11, арк. 263].

А.І.Зофієвський також належав до митрополичої капітули Львівської архієпархії, приймав активну участь у виданні творів на антирадянську тематику, вів непримиренну боротьбу з відступниками греко-католицької віри [11, арк. 263].

Виконуючи обов'язки судді митрополичого суду, В.М.Фуркевич, як вважали органи НКВС, був безпосередньо пов'язаний з керівництвом церкви, проводив спільні з ним антирадянські акції, входив до числа активних організаторів боротьби з відступниками від католицької віри [11, арк. 263].

Випускник Папського університету у Ватикані, С.М.Васильєв був наближеною особою митрополита А.Шептицького і Й.Сліпого, активно виступав проти "возз'єднання" з православ'ям [11, арк. 264]. Як свідчать матеріали архівної справи, конкретних звинувачень проти кожного з арештованих, органи НКВС так і не висунули, а подавали загальну інформацію, що ґрунтувалася як на дописах агентів, так і на неперевіренних фактах, що звичайно, не могло бути підставою для утримання під вартою. Однак, для керівництва тоталітарної системи цих даних було достатньо для затримання і обмеження свободи вказаних осіб.

Органи НКВС у Західній Україні доволі урочисто повідомляли про те, що "...м. Львів очищено від реакційного духовенства, що організувало боротьбу проти возз'єднання з православною церквою, що дало змогу кол. традиційну резиденцію померлого митрополита Андрея ШЕПТИЦЬКОГО і кафедральний собор св. Юра передати у відання Центральної ініціативної групи і через неї призначити туди клір з прибічників переходу в православ'я" [11, арк. 264].

Саме у цій цитаті прослідковується безпосередня зацікавленість органів НКВС в усуненні активних прибічників відстоювання інтересів греко-католицької церкви у Львові, що забезпечило у подальшому нібито добровільну згоду греко-католицького духовенства, що підтримувало ЦІГ, на перехід у православ'я і безальтернативний варіант проведення Львівського собору в 1946 р.

Упродовж останніх п'яти днів, напередодні проведення собору в Львові, типографським способом друкувались запрошення для його учасників, походилися заходи для своєчасного їх вручення делегатам.

Не менш важливим завданням органів УНКВС у Тернопільській, Львівській, Станиславівській та Дрогобицькій областях була детальна перевірка усіх делегатів собору щодо їх лояльності радянській владі, сумнівних і неблагонадійних, виявлених у процесі перевірки, до участі у соборі не допускали [15, арк. 146].

Усіх делегатів собору затвердили на засіданні ЦІГ. Від греко-католицького духовенства трьох єпархій обрали 225 делегатів, з них від Львівської архієпархії – 107, Дрогобицької (Перемишльської) єпархії – 59, Станиславівської єпархії – 59. Кількість делегатів від духовенства Львівської області – 68 осіб, Станиславівської області – 62, Дрогобицької області – 59, Тернопільської області – 46. Від мирян – 30 осіб. Кількість делегатів від віруючих греко-католиків за областями складав: від Львівської – 12, Станиславівської – 11, Тернопільської – 1 особа – агент НКВС [15, арк. 147 – 148]. Після агентурних донесень список запрошених скоротили з 225 до 217 осіб. Додатково ЦІГ запросила жителів Львова, своїх прихильників, тому загальна кількість делегатів склала 227 осіб [15, арк. 342].

Радянська влада подбала й про передачу ЦІГ колишньої резиденції митрополита Й.Сліпого, кімнати якої мали використовуватися для представників обслуги собору. Архімандрит К.Шептицький, який проживав у цих палатах, під впливом агентури з числа духовенства, виїхав на постійне місцеперебування до Унівського монастиря. Як свідчили агенти, що наглядали за ним, особисто він жодних серйозних кроків щодо протидії проведенню собору не чинив [15, арк. 148].

Готуючись до проведення собору, владні структури відредагували усі документи, що їх мали ухвалити делегати: резолюції, вітальні телеграми й звернення собору до духовенства і віруючих, доповідь Г.Костельника. Окрім того, підготували приміщення для делегатів собору в готелях Львова й організували їх харчування [15, арк. 148].

Органи НКВС вважали, що члени ЦІГ – Г.Костельник, А.Пельвецький і М.Мельник напередодні проведення собору мали перебувати у Львові з тим, щоб якнайкраще підготуватися до його проведення. Термін хіротонії А.Пельвецького і М.Мельника перенесли на 24 лютого 1946 р. У зв'язку з чим вони ще 20 лютого поточного року прибули з делегатами від усіх єпархії у кількості 10 осіб до Києва. До її складу входила перевірена органами агентура з числа духовенства. Одночасно до Києва прибули львівський православний єпископ Макарій і закарпатський єпископ Нестор [15, арк. 149].

Характерно, що у зв'язку з виїздом делегації до Києва, значна частина греко-католицького духовенства, яка приєдналася до ЦІГ, висловлювала бажання також побувати на хіротонії.

Священики зі Львова – Семчишин, Козицький, Швидкий та інші, обурювалися тим, що їх не запросили на хіротонію. Наприклад, Павлосюк заявляв Г.Костельнику про те, що він "... не дочекаючи нарад в деканатах, приєднався до православної церкви. Приїхав до Львова, я зайняв парафію у монастирі "Василіан", де оголосив православ'я, невже я не заслужив, щоб мене не взяли на хіротонію у Київ" [15, арк. 149]. Під тиском священика, Г.Костельник змушений був включити його до складу делегації.

Інший делегат, священик Ваньчицький перед виїздом заявляв: "Я переконано приєднуюсь до православ'я. Добре, що мене включили до складу делегації. Будучи у Києві я ні за що не виступлю проти цього історичного заходу" [15, арк. 150].

Власне саму хіротонію проводили у Володимирському соборі за участю екзарха України, митрополита Іоана, львівського православного єпископа Макарія і єпископа Уманського, керуючого Мукачівською єпархією, Нестора [15, арк. 151].

Ще до самого собору, члени ЦІГ виступили з ініціативою надання львівському православному єпископу Макарію сану архієпископа, а керівнику ЦІГ – Г.Костельнику – протопресвітера [15, арк. 152].

Проведення собору призначили на 8 березня 1946 р., а погоджувальну нараду перенесли з 5 березня на 6 березня поточного року. Готуючи напередодні собору нараду, органи НКВС підібрали її учасників від усіх єпархій у кількості 12 деканів-авторитетів, перевірених на практиці й цінних агентів у західних областях УРСР і тексти документів, що їх мав собор затвердити [15, арк. 151, 241]. За іншими підрахунками їх було 14 [15, арк. 336] або 17 осіб [15, арк. 339].

Варто було б назвати прізвища й імена, цих перевірених на практиці й цінних агентів, як мовиться у звіті НКВС: від Львівської єпархії – Дрелих Василь, Горобач Степан, Крутяк Мирон, Козицький Петро, Павлосюк Микита, Швидкий Павло, Рокицький Микола, Палій Іван; від Дрогобицької єпархії – Давидович Михайло, Баб'як Йосип; від Станиславської єпархії – Добрянський Костянтин, Лютий Микола, Закаляк Григорій, Середович Олексій [15, арк. 339].

Як свідчить аналіз архівних матеріалів, що члени ЦІГ, ознайомившись й обговоривши їх, цитують текст "... проредаговані нами документи (підкреслення наше, у тексті це викреслено), які повинні були прийняті на соборі, жодних зауважень і коректив не внесли" [15, арк. 241].

Це є свідченням того, що жодного впливу на ситуацію ЦІГ не мала, а керувалася у своїй роботі розпорядженнями органів НКВС, які контролювала весь хід не лише підготовки, але й проведення власне самого собору. Фактично усі ухвали й дійові особи були відомі задовго до проведення собору. Значну частку роботи з забезпечення його проведення виконувала агентура, завербована з числа греко-католицького духовенства.

5 березня 1946 р., у той час, коли ЦІГ проводила нараду з приводу "возз'єднання" з православ'ям, в ув'язненні перебувало 296 греко-католиків, що не бажали відступати від своєї віри і не погоджувалися на умови проведення собору, з них 1 митрополит, 4 єпископи, 185 священиків, 11 настоятелів монастирів, 6 дияконів, 24 монахи, 9 студентів духовної академії, 223 члени ОУН, пов'язаних з духовенством, 33 мирян [15, арк. 249].

Згідно зі статистичними даними НКВС упродовж березня 1946 р. заведено 15 агентурних справ, 105 справ-формулярів, заарештовано 90 осіб, з них 9 греко-католиків [16, арк. 2, 43].

З метою забезпечення нормальної роботи агентури на соборі, органи НКВС підготували у Львові 24 явочні конспіративні квартири, що відповідало кількості агентів-делегатів собору, закріпленими за УНКВС Тернопільської, Станиславівської та Дрогобицької областей [15, арк. 151]. З усіх вказаних областей до Львова викликали співробітників четвертих відділів обласних управлінь, яким завчасно передали конспіративні квартири [15, арк. 152]. Члени ЦІГ посилено охоронялися, а особливо її керівник – Г.Костельник [15, арк. 152]. На його адресу надходили реальні загрози фізичному існуванню. Так, Гординський Йосип Лукич, один з поширювачів антирадянської пропаганди, під час розмови попереджував агента НКВС Олену, що співпрацювала з Г.Костельником про те, що він знищить її і його. Крім того, є свідчення очевидців про те, що особисто він зустрічався з Г.Костельником, показував йому мотузку і пропонував самому повіситись, не чекаючи заслуженого покарання [15, арк. 244 зв.]. Звичайно, що після таких дій Й. Гординського арештували органи НКВС.

Згідно з даними секретних донесень агентури, майже усі майбутні делегати собору висловлювались про його проведення позитивно, за винятком окремих осіб. Наприклад, декан Станиславівської єпархії, який очолював Коломийський деканат, до складу якого входило 14 районів Станиславівської області, 80-ти річний Русин Олександр, отримавши запрошення на собор, зібрав нараду з 14 священиків-делегатів, благословив їх і готувався до участі в соборі [15, арк. 241].

Заступник декана Коршівського району Станиславівської області, Сорока Олексій, незважаючи на хворобу, прийняв запрошення. Однак не маючи змоги прибути на собор, написав листа на ім'я керівника собору, пояснивши причину неможливості бути присутнім на соборі [15, арк. 241, 242].

Священик с. Колодно Куликівського району Львівської області Крутько Семен, призначений ЦІГ деканом району і делегатом собору, відмовився брати участь у його проведенні. Священик с. Лісники Бережанського району Тернопільської області Чикало Йосип, незважаючи на запрошення, також відмовився від участі у соборі [15, арк. 242].

Звичайно, що факти відкритої відмови від участі у проведенні собору були поодинокими, однак вони яскраво свідчили про те, що не усі представники греко-католицького духовенства підтримують його і погоджуються з позицією як ЦІГ, так і органів радянської влади.

Окремо варто наголосити на тому, що й серед української інтелігенції також не усі її представники позитивно сприймали проведення собору в Львові. З цього приводу академік В. Щурат заявляв про те, що "Якщо вони хочуть знищити СЛІПОВОГО і єпископів, то потрібно було б багато крику про собор і нових єпископів. Більшовики як нібито щось вкрали, по-зłodійськи обробляють справи" [15, арк. 242].

Доцент Львівського педінституту Дзеверин наголошував: "Майбутнє возз'єднання – це нова унія. То була унія з Римом, тепер з Москвою. Замість однієї унії буде інша. Галичани мають право на суверенне існування, вони мають свою територію, свою історію, свою мову і релігію" [15, арк. 242]. Письменниця Дучемильська вважала, що "Більшовики багато собі нашкодили цим об'єднанням, селянство все більше від них відхиляється, арешт і суд СЛІПОВОГО і єпископів рівносильно тому, щоб залізти в душу і потоптати свята святих" [15, арк. 242, 243].

На думку секретаря Союзу радянських письменників у Львові Кондри Дарії, "...Все те, що написано неправда. Вина уся в тому, що вони священики українці і представники уніатської церкви. Як священики вони повинні були молитись за владу, не обговорюючи яка це влада" [15, арк. 243].

Отже, підготовка до проведення Львівського собору 1946 р. перебувала під контролем НКВС СРСР, а їх місцеві управління у Львівській, Тернопільській, Станіславській та Дрогобицькій областях виступали безпосередніми виконавцями секретних директив радянської влади. На них покладалися завдання з вербування агентів серед представників греко-католицької церкви з метою пришвидшення "возз'єднання" з православ'ям.

НКВС УРСР та їхні обласні управління у Західній Україні охопили розгалуженою мережею агентурно-оперативної роботи певну частину греко-католицького духовенства з метою тотального контролю за церквою, посилення фізичного і психологічного тиску, нагнітання страху.

Надзвичайно активний вплив НКВС позначився як на прийнятті ухвал собору, так і підготовчій роботі, пов'язаній з розширенням мережі агентури, залученої до виконання секретних директив радянської влади зі знищення греко-католицької церкви.

Ліквідація греко-католицької церкви виступала однією з форм радянізації Західної України, що здійснювалася всупереч традиційним національно-історичним, культурним та релігійним особливостям українців, що зумовлювало опір новій владі у різних формах.

Список використаних джерел

1. Рубльов О.С. Сталінщина й доля західноукраїнської інтелігенції (20–60-ті роки XX ст.) / Рубльов О.С. – К.: Наукова думка, 1994. – 350 с.
2. Білас І. Г. Репресивно-каральна система в Україні. 1917–1953: Суспільно-політичний та історико-правовий аналіз. Документи і матеріали / Білас І. Г. – У 2 кн. – К.: Либідь – Військо України, 1994. – Кн. 2. – 688 с.
3. Ярош Б. О. Тоталітарний режим на західноукраїнських землях. 30 – 50-ті роки XX ст. (історико-політологічний аспект) / Ярош Б. О. – Луцьк: Надстир'я, 1995. – 176 с.
4. Боцюрків Б. Українська греко-католицька церква і радянська держава (1939–1950) / Боцюрків Богдан. – Л.: Видавництво Українського Католицького Університету, 2005. – xx+268 с.
5. Калюк О. М. Війська НКВС (МВС) в Україні (1939–1953 рр.): історико-правовий аспект: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Київський національний ун-т внутрішніх справ / Калюк Олексій Миколайович. – К., 2006. – 18 с.
6. Ліквідація УНКЦ (1939 – 1946). Документи органів державної безпеки. – К.: ПП Сергійчук М.І., 2006. – Т. I. – 920 с.; т. II. – 804 с.
7. Малярчук О. М. Тоталітаризм проти західноукраїнського села / Малярчук О. М. – Івано-Франківськ: Місто НВ, 2008. – 228 с.
8. Ковалик В. В. Діяльність органів міліції Станіславської області в 1939–1946 роках. Історико-правовий аспект. автореф. на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук / Ковалик Володимир Васильович. – Ужгород, 2008. – 18 с.
9. Льюшин І. І. Антирадянське підпілля в Західній Україні і НКВС в 1939–1941 рр. (за документами з архівів українських і польських спеціальних служб). Матеріали Міжнародної наукової конференції "Западна Белоруссия и Западная Украина в 1939–1941 гг.: люди, события, документы". – Режим доступу <http://www.vostslavia.narod.ru/conference1939/Ilyushin1939.htm>.
10. Галузевий державний архів Служби Безпеки України (далі – ГДА СБУ). – Ф. 16. – Оп. 7. – Спр. 4. – Т. 001. – 228 арк.
11. ГДА СБУ. – Ф. 16. – Оп. 7. – Спр. 4. – Т. 004. – 273 арк.
12. Там само. – Спр. 4. – Т. 007. – 322 арк.
13. Там само. – Спр. 4. – Т. 012. – 360 арк.
14. Там само. – Спр. 4. – Т. 005. – 279 арк.
15. Там само. – Спр. 4. – Т. 006. – 345 арк.
16. Там само. – Спр. 4. – Т. 010. – 309 арк.

Иван Зуляк**УЧАСТИЕ АГЕНТУРЫ НКВД В ПОДГОТОВКЕ И ПРОВЕДЕНИИ ЛЬВОВСКОГО СОБОРА 1946 Г.**

В статье анализируется участие агентуры НКВД в подготовке и проведении Львовского собора 1946 г., приведший к насильственной ликвидации греко-католической церкви в Западной Украине. Впервые использованы архивные материалы, находившиеся до последнего времени под грифом "совершенно секретно", которые свидетельствуют о чрезвычайно активное влияние органов НКВД СССР как на принятие постановлений собора, так и подготовительную работу, расширение сети агентуры, привлекалась властями к выполнению секретных директив советской власти по уничтожению греко-католической церкви.

Ключевые слова: Западная Украина, греко-католическая церковь, Львовский собор, органы НКВД, агентурная сеть.

Ivan Zuljak**PART NKVD SECRET SERVICE IN PREPARING AND HOLDING LVIV CATHEDRAL 1946**

The article is part of the secret service NKVD in preparing and holding the Lviv Cathedral of 1946, which led to the violent elimination of the Greek Catholic Church in Western Ukraine. First used archival materials that were until recently under the stamp "top secret" that indicate a very active influence of the NKVD as the adoption of resolutions of the cathedral and the preparatory work, expansion agents, which has been involved in the implementation of secret government directives Soviet the destruction of the Greek Catholic Church.

Key words: Western Ukraine, Greek-Catholic Church, Lviv Cathedral authorities NKVD intelligence network.

УДК 94 (477.8)“1944/1950”**Андрій Киданюк****СЕЛЯНСЬКИЙ ОПІР РАДЯНІЗАЦІЇ ТА КОЛЕКТИВІЗАЦІЇ
ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКОГО СЕЛА (1944–1950 РР.)**

У статті виокремлено основні тенденції та з'ясовано специфіку селянського опору радянізації та колективізації у Дрогобицькій, Львівській, Станіславській та Тернопільській областях УРСР упродовж 1944–1950 рр.; розкрито особливості та форми соціального протистояння радянізації у повоєнний період.

Ключові слова: західноукраїнське село, радянізація, колективізація, селянський опір, повоєнний період.

Повоєнний розвиток західноукраїнського села став одним з найскладніших та найсуперечливіших періодів історії краю. Саме у цей час відбуваються примусова колективізація у сільському господарстві та тотальна радянізація усіх сфер життя населення.

З огляду на нові тенденції, у сучасній історичній науці, пов'язані з актуалізацією досліджень регіональної проблематики та тяжінням до соціальної історії, значної актуальності набувають малодосліджені соціальні процеси, а, зокрема, селянський опір політиці радянізації, її причини та форми вияву.

Доступне на сьогоднішній час широке коло джерельної бази та значний науково-пізнавальний інтерес зумовлюють потребу поглибленого вивчення цієї проблематики.

У радянський період ряд таких науковців, як М. Івасюта [13], Ф. Чернявський [31], В. Масловський [19], В. Юрчук [32] та інші у контексті "переможної ходи соціалізму" у своїх дослідженнях висвітлювати лише позитивні зміни у соціальному житті західноукраїнського селянства. Тенденційно і вибірково підібраним фактологічним матеріалом автори намагалися довести, що колективізацію та радянізацію підтримувала більшість селянства, а спротив її проведенню чинили лише "куркулі" та "банди буржуазно-націоналістичного підпілля". Попри те, присутня ідеологічна заангажованість абсолютно не применшує важливості їх наукових доробків, оскільки в їх працях міститься значна кількість фактологічного матеріалу.